

Podplukovník docent Ján Z v a d a, CSc

KLASIFIKACE SOUDOBÝCH VÁLEK

Odstrašování a strategie

Beaufre rozděluje ozbrojené konflikty jaderného věku na tři základní skupiny.

1. války, které se sice připravují, ale vzhledem k velikosti rizika použití jaderných prostředků je nelze realizovat. Jejich příprava je však nezbytnou součástí strategie odstrašování.

Rozeznává:

a) všeobecnou válku, která může mít formu rychlé a gigantické všezničující jaderné války nebo formu všeobecné kontrolované jaderné války (s opožděným odvetným úderem nebo se selektivním použitím jaderných zbraní; všeobecná eskalační válka; válka, při níž se ušetří určitá geografická oblast),

b) lokální intenzivní války, neboli americké „theater wars“, které mají všechny rysy všeobecné klasické nebo jaderné války, geograficky omezené jen na určitou oblast.

2. války, které lze realizovat, poněvadž nevyvolávají nutně a za všech okolností bezprostřední nebezpečí jaderné katastrofy.

Autor je člení na čtyři druhy:

a) studenou válku bez gerily s pátou kolonou nebo bez páté kolony (Berlín, Kongo, Střední východ),

b) studenou válku s gerilou (Alžír, Vietnam, Kuba, Angola),

c) válku polohorkou (demi-chaude) s omezeným použitím klasických válečných prostředků (Kuba, Laos, Izrael, Jemen),

d) klasickou omezenou válku (Indonésie, Korea, Matsue, Suez, Bizerta atd.).

3. Za situace, kdy jaderné války lze připravovat, nikoliv však vést, klesá věrohodnost odstrašování až k nule. Proto je podle autora nutné uchovat hodnotu odstrašování a vyčlenit jako samostatnou skupinu tzv. smíšené, střední, podlimitované jaderné války. Několika výhrůžnými strategickými údery na Kamčatku nebo na jinou oblast, jak navrhuje americký teoretik H. Kahn, nebo faktickým útokem proti části sil nepřítele, podle domněnky H. Kissingra, lze obnovit reálnou možnost

III. VOJENSKÉ A POLITICKÉ DŮSLEDKY ODSTRAŠOVÁNÍ

prvního úderu a eskalace, popřípadě vzbudit alespoň obavu, že k ní může ve větším rozsahu dojít.

Beaufre třídí tedy války převážně podle vojenskotechnického hlediska. Rozdílly ve vybavenosti materiálně technické základny války, v rozměrech ničivosti jednotlivých válečných prostředků, v prostoro-ově ohraničeném dějišti konfrontace — jinak řečeno — možné důsledky války, jakož i předpokládaný psychologický vliv existence jaderných sil na politické chování a činnost soupeře, jsou v jeho pojetí určující kritéria vědeckého rozlišování válek. Tím **zastírá spojitost války a politiky a zároveň zcela potlačuje moment sociálně ekonomické a politické podmíněnosti ozbrojených konfliktů.** Mízi rozdíl mezi reakční agresí USA ve Vietnamu a spravedlivým osvobozenecským bojem vietnamského lidu, mezi ozbrojenou intervencí mezinárodního kapitálu v Kongu a zápasem konžského lidu za svobodu, mezi lokální, intervenční, imperialistickou válkou na jedné straně a mezi národně osvobozenecskou, obrannou národní, či spravedlivou válkou na straně druhé. Autor zřejmě ignoruje nebo popírá práva národů na sebeurčení, práva vykořisťovaných mas zbavit se sociálního útlaču atd. Je ovšem, vnější stránku války povyšuje nad její obsah a podstatu.

Podle jakých kritérií tedy klasifikovat války — podle třídně ekonomického, mocenského nebo technického hlediska?... jinými slovy podle sociálně ekonomických příčin, podle objektivních a subjektivních možností, nebo podle sociálních a technických výsledků válek? V. I. Lenin zdůrazňoval nezbytnost konkrétně historického přístupu. „Válku je třeba zkoumat v souvislosti s historickou situací, za níž je válka vedena...“, „jedině správným kritériem poměru marxistů k válkám mohou být zájmy třídního boje proletariátu, nebo lépe řečeno, zájmy mezinárodního proletářského hnutí“.¹⁾ Tyto výroky odrážejí základní požadavky marxistické metodologie: princip třídně politických vztahů, princip poměru sil a princip způsobu vedení války. Potíž je v tom, že se uvedené zásady v každé historické epoše odlišně uplatňují. Proto je pokaždé třeba předem analyzovat charakter příslušné historické epochy či historické situace, konkrétně vymezit obsah pojmu „zájem“ mezinárodního proletariátu.

Každý jistě dobře chápe, jak převratné změny do vojenství a do všech oblastí společenského života vnáší a v nedaleké budoucnosti ještě ve větším rozsahu vne-

se probíhající vědeckotechnická revoluce. Dnes je teprve začátek procesů, které budou mít pro lidstvo nedozírné následky. Zatím nelze určit, jak ovlivní lidské dějiny, natož postihnout jejich odraz ve vojenství, vliv na osudy války a míru. Politika musí však umět alespoň přibližně odhadnout směr příštího vývoje a zůstat přitom pevně na půdě reality. Realizuje totiž své cíle přetvářením samotné reality, používané jako nástroj své vlastní přeměny. Příklad soudobé buržoazní politické teorie, a ještě lépe, příklad soudobé politické praxe reakční monopolistické buržoazie přesvědčuje, že ničivá jaderná technika sice podstatně omezuje možnosti imperialistické politiky realizovat její cíle jadernou válkou, ale sebedokonalejší jaderná technika sama o sobě neodstraňuje ekonomické příčiny válek, ani imperialistickou politiku. Z toho vyplývá, že války soudobé epochy nelze zatím třídit přednostně podle jejich možných ničivých výsledků, nýbrž podle sociálně ekonomických a bezprostředních politických příčin.

Uznáváme-li důležitost klasifikace podle vojenskotechnických aspektů, nejsou zatím důvody podřítit sociálně ekonomické a politické momenty momentu technickému. Ne ekvivalent násilí, nýbrž **objektivní povaha vztahů mezi státy a charakter jejich politiky zůstává stále nejspolehlivějším vodítkem k rozlišování typu válek a míru.** V dokumentech mezinárodního komunistického hnutí se určuje charakter válek převážně podle povahy rozporů společenských systémů a podle povahy vztahů mezi světovými systémy, podle jejich úlohy v dějinách mezinárodních vztahů atd. Z objektivního poměru imperialismu k socialismu může vzniknout světová jaderná válka. Z poměru imperialismu k závislým, utlačovaným nebo zotročeným národům vyrůstají národně osvobozenecské války. Z antagonismu vykořisťovaných a vykořisťovatelských tříd, tj. z reakční politiky vládnoucích monopolistických kruhů se rodí války občanské atd. Hlavním nositelem válek zůstává i nadále imperialismus.

Příčiny válek nelze zkoumat izolovaně od možnosti války vést, od poměru sil mezi systémy, třídami, státy, národy atd. Význam kategorie poměru sil v celosvětovém měřítku mohl v novém světle ocenit teprve XX. sjezd KSSS. Až ve druhé polovině padesátých let se totiž poprvé v dějinách vytvořila taková mocenská struktura, že imperialismu vlastní tendence k válkám se nemusí nutně ve válkách projevovat. Poměr sil mezi imperialismem a socialismem se vyrovnává. Socialismus se stává rozhodujícím dějinným činitelem.

1) V. I. LENIN, sv. 15, str. 202 — 203

Světové války, měřeno rozměry epochy, přestaly být nevyhnutelné, a to v době, kdy ještě existuje imperialismus. Rovněž ještě v době před zánikem imperialismu změněn poměr sil dává reálné možnosti trvalého míru.

Poměr sil tedy podstatně ovlivňuje mírovou strategii sil socialismu, někdy často ve zcela opačném duchu, než strategii imperialismu. Např. Beaufre vyvozuje modely své strategie z různých odstupňovaných mocenských vztahů mezi soupeřícími stranami, přičemž formu ozbrojených konfliktů spojuje s mocenskou převahou imperialismu, zatímco socialismus z vlastní mocenské převahy vyvozuje možnost mírového řešení rozporů mezi systémy.

Kvalitativně nové účinky jaderných zbraní kategoricky vyžadují vzít při analýze problému války a míru v úvahu i moment možných důsledků světových válek na vývoj lidské společnosti. Je-li rozsah válečného ničení tak fantastický, že válka ohrožuje nejen kapitalismus, ale i socialismus, ba celé lidstvo, nelze postoj k válkám definovat pouze výše uvedenými hledisky. Vývoj techniky vojenství, pozměňující dialektiku cíle a prostředku, vždy ovlivňoval marxistické názory na použití ozbrojeného násilí jako nástroje revoluční a demokratické politiky. Marxisté odmítali heslo: cíl, či úspěch světlí prostředky. Dostane-li se míra a rozsah násilí do rozporu s programovými politickými cíli, je nutné dát přednost neozbrojeným formám. Socialismus, sleduje-li opravdu socialistickou politiku, nemůže vést jinou válku, než tu, která by mu byla vnucena. V té míře, v jaké se jaderná válka stává riskantním prostředkem imperialismu, alternativa: buď svět válek, nebo svět míru, přesouvá se do polohy alternativy: buď mír bez zbraní, nebo ozbrojený mír. Převážná většina buržoazních teoretiků a politiků již nevěří, že jaderná válka pomůže obrodit kapitalismus. Nevěří ani, že ho obrodí jaderné válečné prostředky. Může atom v rukou kapitalismu zadržet revoluční postup národů ke svobodě, k socialismu a míru? Může, ale jen v případě, že by kapitalismus byl jeho monopolním vlastníkem nebo měl nad socialismem nejen celkovou, ale i vojenskou a jadernou zřetelnou nebo rozhodující trvalou převahu. Naštěstí tomu tak není. Socialismus má prostředky, které se vyrovnají a předčí prostředky agresorů.

Na úvahy autora o klasifikaci válek navazují úvahy o vojenském systému v jaderném věku, o zásadách organizace a výstavby ozbrojených sil. Beaufre vyslovuje domněnku, že vzhledem ke složitosti

soudobých podmínek lze každý vojenský systém považovat v jistém smyslu za hypotetický. Rychle se měnící skutečnost vyvoluje jakoukoliv doktrinářskou jistotu a jednoznačně vyžaduje takový systém, jenž se dá pružně přizpůsobit jakékoliv situaci. V neustálém pohybu a změně je však nutné najít určité relativně pevné body. Stálým posláním ozbrojených sil je zabránit válce (úkol především jaderné strategie), podporovat národní politiku (úkol nepřímé strategie) vyhrát válku (úkol válečné strategie). Ozbrojené síly musí mít tedy

- jadernou sílu, které patří absolutní prvenství, vzhledem k její odstrašovací funkci,

- konvenční klasickou sílu, která by podporovala národní politiku a umožnila vést intervenční války, samozřejmě proti národům zemí třetího světa,

- národní milici k zajišťování vnitřní bezpečnosti a obrany v případě potřeby potlačit revoluce doma i za hranicemi, např. v sousedním Španělsku a v Itálii.

Beaufre říká, že Francie potřebuje nejen techniku a managery, ale i diktátory a občana — obránce vlasti. Armáda musí zůstat plně národní, hlubokými kořeny rostlá se životem, historií a tradicemi země.

STRATEGICKÉ DŮSLEDKY ODSTRAŠOVÁNÍ

V poslední, páté kapitole knihy se autor zabývá strategickými důsledky odstrašování, jak se projevují v oblasti tzv. strategie přímého, tj. v podstatě jaderného odstrašování a v oblasti strategie nepřímého, tj. politického, ekonomického a jiného mimojaderného odstrašování.

Ve druhé části recenze jsem podrobněji rozebral Beaufrovo pojetí fungování odstrašování v bipolárním a multipolárním jaderném světě. Omezím se proto na prostý souhrn nejzákladnějších tezí autora:

- existující vzájemná neutralizace obou jaderných velmocí se vyznačuje tendencí dalšího růstu;

- možnost ozbrojeného konfliktu mezi Východem a Západem se zmenšila prakticky na minimum;

- obě tyto skutečnosti od základu mění situaci v naší epoše — v jaderné zóně existující vojenská stabilita téměř plně paralyzuje trávající politickou nestabilitu této zóny a ostře kontrastuje s existencí téměř úplné všeobecné nestability, která vládne za jejími hranicemi;

- lokálně oboustranně omezená neutralizace dvou velkých mocností je kom-

penzována širokou volností akcí všech mocností v politicky nestabilizované zóně třetího světa;

— svobody akcí ve třetím světě není dosud náležitě využíváno z neopodstatněné obavy, že by lokální omezená válka mohla přerůst ve válku světovou. Takové nebezpečí hrozí prý jen v případě, že rovina jaderné války je taktickými jadernými zbraněmi propojena s rovinou klasické konvenční války;

— jaderné odstrašování sblíží velmocí a nutí je k solidaritě všude tam, kde společné riziko je větší než sledovaný cíl (Suezská krize). Na tomto základě vyrůstá nebezpečí světové nadvlády dvou velmocí, jemuž lze účinně čelit pouze národní jadernou silou některých dalších velmocí. Další krajně akutní nebezpečí vyrůstá z úsilí o omezení zbrojení a z pokusu přesunout těžiště zápasu na půdu hospodářské a sociální soutěže;

— poněvadž jaderné odstrašování je pevnou páteří současného míru, nelze podle Beaufra v žádném případě dovolit, aby se zmenšila celková kapacita odstrašování, která by mohla vést k oslabení předstihu USA a k nežádoucí likvidaci NATO;

— vývoj vojenské techniky vyžaduje přihlížet při využívání účinku odstrašování i k měnícím se možnostem jednotlivých geografických oblastí.

Aniž bychom nějak zlehčovali význam jaderných zbraní a jejich vliv na vztahy mezi státy, jako marxisté chápeme změny v poválečných vztazích jako odraz historických přesunů v poměru sil mezi socialismem a imperialismem, v upevňování pozic mírových a revolučních sil a oslabování pozic imperialistické reakce. Je zajímavé, že Beaufrova svérázná interpretace příčin světových změn vyúsťuje, nezávisle na přání autora, objektivně v doporučení přenést těžiště historického zápasu mezi Východem a Západem z území vyspělých států na půdu třetího světa. Při úvahách o důsledcích odstrašování po linii nepřímé strategie a při výpočtu faktorů změn v naší epoše (obnovení síly Evropy vojensky slabší než SSSR, růst váhy supervelmocí USA a SSSR, probuzení třetího světa, rozvoj vysoce produktivní ekonomie, rozvoj marxistické ideologie, objevení se jaderných zbraní, růst vzájemné závislosti mezi národy a jejich technické sblížení, rozdělení světa na čtyři základní zóny), ho nejvíce znepokojuje pohyb ve třetím světě. V této souvislosti vyslovuje, ve francouzských vládnoucích kruzích všeobecně pocítovanou obavu, že nesplní-li se naděje na jeho hospodářský rozkvět podle evropského vzoru, dojde k hrozivému a gigantickému

stěhování národů do průmyslově vyspělých zemí Evropy a Ameriky. Překoná-li třetí svět bídu a zaostalost, vyrostou tam nové hospodářsky a vojensky silné mocnosti, které se pokusí barbarsky zmocnit bohatství civilizovaných zemí. Proto je třeba již dnes umět této hrozbě čelit, připravit se k obraně, pěstovat vojenské ctnosti, rozvíjet „životní instinkty“ západní civilizace a nebat se tvrdě hájit svou existenci a svobodu. Vždyť barbaři, jak učí historie, zničili už nejednou vyspělou civilizaci, nebyla-li schopna se bránit.

Speciálně zkoumá problém Číny, která má předpoklady jít cestou rychlého hospodářského pokroku. Hlavní nebezpečí Západu vyvstává zde, podle autora, z možnosti sjednocené Číny s SSSR. Mělo by dalekosáhlé strategické důsledky — vedlo by prý ke ztrátě panství a vlivu Západu ve třetím světě. Proto Západ musí dělat vše, aby „neuvrhl Čínu zpět do náruče SSSR“ (str. 175). Rozkol mezi těmito státy by mohl už dnes přinést své plody — mírové urovnání problémů střední Evropy, která zůstává jablkem svárů mezi Západem a SSSR. Splní-li se tato optimistická varianta vývoje vztahů mezi antagonistickými systémy, nastoupí Evropa pokojně „cestu k jednotě, kterou pozbyla v r. 1914“ (str. 173). Nevzdá-li se prý Sovětský svaz nadvlády nad satelity, prosadí se druhá, ne zcela vyloučená možnost: mohlo by dojít k nepokojům v NDR a v jiných lidově demokratických zemích, což může mít za následek konflikt s nepředstavitelnými důsledky. Konečně, je třeba připustit, že dostane-li se v SSSR k moci nový Stalin, v NSR nový Hitler, bude obtížné nepřipustit možnost jaderné konfrontace.

Beaufre se osobně přimlouvá za mírové řešení evropských problémů. Nejpříjemnější je mu samozřejmě strategie gaulistické Francie. Její podstatou je odmítnutí plánu neutralizace střední Evropy; to by vedlo ke sjednocení Německa pod ochranou SSSR, k izolaci a odchodu USA z Evropy. Beaufrovi se nezamlouvá ani hypotetická varianta neutralizace pod patronací sovětsko-amerického jaderného kondominia, poněvadž nedává záruku uchování národní nezávislosti menších zemí. Autor připouští též obtížnost realizace francouzské koncepce Evropy, volně přidružené k USA.

Beaufre, stejně jako de Gaulle, rozznává nejméně tři základní formy a „stupně“ evropské jednoty. Píše o tzv. „malé“, „střední“ a „velké“ Evropě. Malá Evropa, tj. v podstatě dnešní Evropa šesti, k níž se jako ke stálému jádru mohou volněji přidružit Velká Británie, skandinávské

země, Španělsko, Řecko, popřípadě i Turecko. „Ale Evropa není Evropou bez Rakouska, Polska, Rumunska, Československa, Maďarska, Jugoslávie a Bulharska“ (str. 177), píše a definuje tím středně velkou Evropu od Atlantiku po Pripetská jezera. Počítá s tím, že by taková Evropa mohla vzniknout jako výslednice složitě hry mocenských tlaků, zejména jako produkt sblížení Sovětského svazu se západní Evropou, vynuceného rostoucího tlakem lidové Číny. Jestliže by tlak Číny v důsledku jejího hospodářského rozvoje a dalšího prohloubení rozporu s SSSR v dohledné budoucnosti ještě zesílil, lze doufat, že se podaří realizovat dnes ještě utopický plán velké Evropy od Gibraltaru až po Ural.

Beaufrovův ideál Evropy je blízký představě Evropy jako samostatné třetí síly nebo jako druhého pilíře atlantické aliance. V obou případech by takto sjednocená Evropa byla chráněna francouzskou jadernou silou. „Evropa musí být dříve nebo později jaderná; nebude-li jaderná, nebude Evropou“ (str. 178). Jsou-li jaderné zbraně v tomto pojetí tmelem evropské jednoty, je udržení nejednoty SSSR a USA, zejména pak SSSR a Číny, vnějším předpokladem její existence.

Není nutné pokračovat v popisu dalších úvah Beaufrovy světové strategie. Jeho úvahy končí shrnutím základních zásad a koncipováním jakéhosi náčrtu plánu světové strategie, rozčleněné podle času.

Z dlouhodobého hlediska (à longue terme) je na prvním místě potřeba co nejširší jednota národů, vychovaná evropskou civilizací k boji proti nebezpečí, které by mohlo vyvstat z třetího světa. Třetí svět zůstává nejobávanějším a největším nepřítelem.

Kniha „Odstraňování a strategie“, stejně jako předešlé i pozdější autorovy práce, přesvědčivě dokazuje, že pokud se kruhy mezinárodní monopolistické reakce nebudou muset plně podřídit a respektovat zásady mírového soužití odlišných společenských systémů, pokud se budou moci vměšovat do vnitřních záležitostí cizích států, pošlapávat elementární lidská práva, práva na národní sebeurčení, politickou a hospodářskou nezávislost, na svobodný společenský rozvoj atd., pokud budou spoléhat a uchýlovat se k násilným a ozbrojeným formám řešení mezinárodních konfliktů... do té doby budeme muset studovat, sledovat a vědecky rozpracovávat s jejich činnostmi spojené

V plánu strategie „à moyen terme“ formuluje tyto hlavní úkoly: nahradit bilaterální jadernou strukturu světa strukturou multilaterální, vytvořit Evropskou unii, revidovat NATO a udržení rozkolu SSSR a Číny řešit problémy střední Evropy.

V plánu nejbližší krátkodobé strategie (à courte terme) klade hlavní důraz na upevnění soudržnosti Západu v oblasti přímé a nepřímé strategie. Společný postup umožní vyhnout se chybám dalekosáhlého dosahu. Beaufre varuje před politikou, která by uvrhla Čínu zpět do náruče SSSR nebo by vedla k předčasnému sblížení SSSR a USA, popřípadě zanedbáním hospodářské pomoci rozvojovým zemím by oslabila pozice Západu ve třetím světě. Hlavním úkolem této etapy je zlepšení statutu střední Evropy.

Soudržnost a prosperita Západu je přirozeným a hlavním cílem kterékoliv západní strategie. K realizaci takového cíle je třeba dát světu politický systém

— nejen reálný, ale též stabilní, což vyžaduje, aby se i nadále opíral o sílu jako hlavní element stability, o sjednocenou Evropu jako druhý pilíř NATO a o Čínu jako protiváhu SSSR;

— vyhýbat se válce SSSR a USA, ale též jejich předčasnému sblížení;

— koordinovat strategii Západu v rámci reorganizovaného NATO a udržet si iniciativu oblasti nepřímé strategie.

Beaufrovy úvahy o strategii odstraňování ústí v teoretickém zdůvodnění cíle-vědomého využívání a formování vhodných podmínek k obraně a expanzi západní civilizace vůbec, evropského a francouzského kapitalismu zvláště. Zdůvodnění je myšlenkově velmi široce koncipované a z odborného hlediska v mnohém směru originální.

* * *

problémy politické a vojenské strategie. Vojenská síla zůstává i nadále důležitou složkou celkové mocenské struktury světa. Beaufre se pokouší využít psychologických účinků ničivé síly moderních zbraní k zadržení vývoje světového revolučního procesu, ke konzervování, eventuálně k dalšímu upevnění pozic kapitalismu. Je sice proti válce, nikoliv však též proti válečným prostředkům. Naopak, právě tyto válečné prostředky přetváří v trvalý a určující nástroj své „mírové“ politiky.

I když máme zcela odlišné představy o úloze síly v dějinách současných mezinárodních vztahů, i když si přejeme a bojujeme za svět bez válek, ale taky beze

zbrání, souhlasíme s názorem autora, že je nutné mnohem větší pozornost věnovat strategii a spojovat ji vždy a všude s politikou, která v poměru k ní zůstává nejen nadřazenou, ale i veškerou skutečnost ignorující a přetvářející teoretickou a praktickou činnost. Význam politiky se v kontextu nynějšího světového dění ještě zvýšil. To názorně potvrzuje charakter a průběh událostí v rozvojových zemích, v lidové Číně, ve všech hospodářsky vyspělých kapitalistických zemích, v neposlední míře i v zemích socialismu, kde se diskutuje o nových formách politického řízení společnosti a hledá optimální model politického systému a fungování socialismu. Vojenské myšlení bylo vždy úzce spjato s myšlením politickým. Vždyť armáda v socialistických státech si uchovává charakter výrazně politické instituce. Její existence, obdobně jako i metody a formy praktického použití, závisí spíše na vnějších než vnitřních faktorech, na celkovém vývoji mezinárodní situace. Kde tedy jinde, než v armádě, máme politiku, zejména mezinárodní politiku sledovat, studovat a teoreticky rozvíjet? Moderní vojenskou strategii nelze jako vědu vůbec koncipovat bez spojitosti s politickou strategií. Kdo se pokouší jít jinou cestou, nutně ztroskotá. Nemáme právě zde hle-

dat jednu z gnoseologických příčin poměrného zaostávání vojenského myšlení u nás? Naše možnosti jsou sice v mnohém směru značně omezeny. Nebudeme plnit úkoly v globálním světovém strategickém rámci, ale to není důvodem, aby za nás mysleli jiní. Vždyť o evropském, západoevropském i středoevropském rámci, o problémech evropské bezpečnosti, které nás musejí bezprostředně zajímat, nelze studovat bez širších světových souvislostí.

Jistota, že v každém evropském systému bude Sovětský svaz hrát úlohu hlavní a nejspolehlivější záruky naší bezpečnosti, by se měla projevit ve studiu různých variant a forem této bezpečnosti včetně jejich vojenských aspektů. Uznáváme-li jako pravdivou zásadu, že se objektivní skutečnost mění a v samém procesu této změny vytváří více odlišných, konkrétně však determinovaných možností a metod řešení rozporů vlastních této skutečnosti, měli bychom přejít od slovního uznání, od propagandistického zdůrazňování pravdivosti této poučky k cílevědomému a intenzivnímu vědeckému zkoumání problému různých variant obecné a vojenské politiky alespoň v omezeném evropském rámci.